

MAGYAR-ROMÁN SZEMLE.

SZERKESZTI: MOLDOVÁN GERGELY.

A «FRUNZĂ VERDE» KÖLTÉSZETE.

(Vége.)

Van itt számtalan virágunk egyszerre.
De mi közük mindezen spanyol és olasz szerelmes füzereknek, a szük virág-házakból összegyűjtögetve, a román komoly »frunză verde«-hez, a mivel nemcsak a tréfa és szerelem koronáztatik meg, hanem egy időben Bujor-nak bitófája és Ghemis-nek vitézsége is?

Nyelvünk latinsága annyira pozitív történeti tény s oly tudományos alapokon fekvő, hogy nincs szüksége semmiféle szentimentális nagyítás támogatására, mintha megsemmisüléssel lenne fenyegetve.

A »frunză verde« egyszerre született meg a román nemzetiséggel, még pedig nem a Teberis- vagy Guadalquivir mellékein, hanem idehaza mi nálunk, Kelet területén, a Kárpátoknak százados rengetejeiben, ott a hol őseink éltek és formálódtak századokkal előbb, mielőtt onnan lejöttek és a mezőségen elszéledtek volna.

A mi népköltészetünk nemesak a *frunză verde* által, hanem minden fenséges képei által arra vall, hogy a havasok szülöttje.

Csak ott születhetők:

Munții se resun,

Șoimii se adun,

Codrii sã trezesc,

Frunzele selipese

Stolele șoptoseu

Și 'n cale s'oprese.

(A havasok vízhangoznak,

A solymok összegyülekeznek

A rengetegek felébrednek,

A levelek suttognak,

A csillagok ragyognak,

És utjokban megállanak . . .)

Csak ott:

Soarele si luna

Mi-au ținut cununa,

Brazi și pãltenași

I-ãm avut nuntași,

Preoți, — munții mari,

Pãseri lautari . . .

(A nap és a hold

Koszorum tartója volt,

Platánoeskák s fenyvek,

Nászünnepélyemnél vendégek,

A magas havasok — lelkészek,

Madarak — zenészek !.)

Csak ott:

Sus ım virf de brãdulet

S'a oprit un șoimulët,

El sã uitã drept ın soare,

Tot mișcãnd din aripioare

Jos la trunchiul bradului,

Crește floarea frãgului,

Ea de soare sã ferește,

Și de umbrã sã lipește.

— Floriciaã dela munte!

Eu sum șoim, soimuț de frunte,

Eși din umbrã, din tulpinã

Sã-ți vëd fața la luminã,

C'a venit pãnã la mine

Miros dulce dela tine etc.

(Fenyüeskének magas csucsan,

Kis sólymocska csak úgy megáll,

Egyenest a napba tekint,

Szárnyaival folyton legyint.

Alant, a fenyűfa törzsnél,

Szamóczának virgja kél,

S kerüli a nap sugarát

Keresvén a fenyűfa árnyát. —

— Havasi szép virágoeska!

Sólyom vagyok, előkelő sólymocska,

Hagyd el gyökeredet, árnyékodat,
Hadd tekintsem fénynél szép arcodat.
Mert édes illatodnak árja,
Hozzáig magasba felszálla.)

Csak ott válhattak népmuzsánknak
a magasság, erősség, vitézség szent szim-
bolumjai gyanánt a fenyő, tölgy, sólyom,
ezen a havasoknak előszeretett gyermekei.

Csak ott a havasok közt, valamint
csak a tenger partján volt képes a görög
költészet is megteremteni a következő re-
mekművet:

„Éj vala kedvesem, midőn esőkolóz-
tunk, ki láthatott meg valjon? Meglátta
az éj és a hajnal, a csillagok és a hold.
Egy csillagocska leszállott és elbeszélte
azt a tengernek, a tenger megmondta a
matróz lapátjának, a lapát meg a mat-
róznak és a matróz elénekelt kedvese
kapuja előtt!“¹⁾

A görögnek az Oczeán diktálta ezt
nekünk pedig a Kárpátok sugták meg.)

Egy baragáni, vagy buzsiáki román
előtt, a ki Romániának száraz síkságán lak-
kik, a melyről már Ovidius elpanaszlá,
hogy itt hiában keres az ember zöld le-
velet:

Aspiceres nudos sine fronde, sine ar-
bore campos . . .²⁾ és a melyből egy mult
századi svéd utazó bámulattal jegyzi meg,
hogy egy fát sem lelhetni: „ist in ganz
Besarabien fast kein Baum zu finden,³⁾
mondom, egy ilyen román előtt a „frunză
verde“ mai napig nem egyéb egy kereszt-
telési aktusnál, mely az ős nemzeti
alakulásról a zöld havasokon tanuskodik.

Ez egy minden ízében valóságos ro-
mánizmus, egy közvetlen terménye a m-
földünknek, kizárva belőle Olaszország-
és Spanyolországnak bárminemű rokon-
ságát.

A primitív erdei élet másutt is, és
ugyanesak az irodalomban, hagyott még
pedig igen mély nyomokat maga után, a
melyek egy igen belső analogiát tanusi-
tanak a román *frunză verde*-vel szemben.

¹⁾ *Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne.* Paris, 1824, 8°, p. 415.

²⁾ *Ovid. Trist. libr. III, el. 3.*

³⁾ *Laxmann, ap. Engel, Geschichte der Moldau und Walachei.* Halle, 1804, 4° t. I. p. 70.

A legkülönösebb és egyuttal a leg-
kirívóbb példáját ezen erdei élet befolyá-
sának az angliai czelta *ogham* betürend-
szer szolgáltatja, a hol Strabó elmondja,
hogy a británok erdei lakók valának:
πόλις θ' αὐτῶν εἰσι τὴν οἰήθησαν¹⁾ és a mint Ju-
lius Caesar is tanuskodik erről: „Oppi-
dum autem Britanni vocant, quum silvas
impeditas vallo fossaque munierunt.“²⁾

A kérdésben forgó alfabetum a mi
csak legerdeibb lehet, *eraobh*, „fá“-nak
neveztetik, és minden egyes betű (*eadha*,
azaz „fa“, a száraz) egy különös növény
nevet visel, a következő sorban:

- B. *Beith* (nyirfa);
- C. *Coll* (mogyorófa);
- L. *Luis* (berkenyefa);
- F. *Fearn* (egerfa);
- S. *Sail* (fűz) (*salix*);
- N. *Nin* (kőrisfa);
- H. *Huath* (galagonya);
- D. *Duir* (tölgyfa);
- T. *Tinne* (diófa);
- Q. *Queirt* (almafa);
- M. *Muin* (vessző);
- G. *Gort* (repkény);
- NG. *Ngedal* (gerezdes zanót);
- ST. *Strait* (fekete tóvis);
- R. *Ruis* (bodzafa);
- A. *Ailm* (fenyőfa);
- P. *Peit-bhog* (lágyfű);
- O. *Onn* (Egy cserje féle);
- U. *Ur* (afonya);
- E. *Eadad* (jegenyefa);
- I. *Idad* (tissu=tiszafa);
- EA. *Eabad* (platánfa);
- OI. *Oir* (gyűrűfa);
- UI. *Uilleaun* (gyertyánfa);
- IA. *Ifin* (kőkény);³⁾

A románoknál a népköltészet, a czel-
teknél a betürendszer, mind a két helyt
maga az irodalmi fejlődésnek magva bár-
mely népnél, mert egy irodalomban min-
den, előbb dalok és abécze utján kezdő-
dik — örökitette meg tehát az erdők vé-

¹⁾ *Strabo, Geogr. libr. IV. cap. 5. §. 2.*

²⁾ *De bello gall. V. 21.*

³⁾ *Rott Irash, On the Ogham monuments of the Gaedhal, in International congress of prehistoric ar-
chaeology, London, 1869, 8° 291—318 II. Cf. Pott, II.
part. I. p. 220.*

delmében történt alakulás elsődleges korzakainak emlékezetét:

Mi nálunk, mint sehol egyobütt, ezen drága emlék nemesak archeologiai kérdés tárgyá, hanem egyuttal magában hordja a legsikerültebb költészet varázsát is.

Mondjuk, hogy mi nálunk, mint sehol egyebütt, jóllehet sporadikus kísérletek egy hasonló költői nem meghonosítására jelentkezhettek másutt is a természetnek ugyan ilyen hatása alatt, de sehol sem sikerült meggyökereznie, sehol sem lehetett model-lé, formulá-vá.

Ime például egy a galicziai erdők-ből való rutén népdal:

„Amott a havason egy kőrísfá, egy zöld
kőrísfá áll,

Külföldön pusztul el a fiatal kozák!

— Én pusztulok, én pusztulok, halálom
órája elérkezett:

Kérlek, kedves én babám, add hirül
anyámnak.

Éljött az anya, éljött az anya, éljött az
anyácska,

Fehér ábrázatját a legényke felé fordítá:

— Ime lásd, én szülöttem, kedves fiac-
kám,

Nem hallgattál se apádra, se anyádra s
napjaid eltűntek!

— Kérlek anyám, kérlek anyám, temess
el szépen,

Zugjanak a harangok, harsogjon a zene,
De ne temessenek el sem a papok, sem

a tanítók,
Hanem csak a mi kozákjaink!

Testvéreim hányjátok magasra, testvéreim
hányjátok magasra a hantot:

Hogy mindenki megtudja, hogy szere-
lemből halok meg;

Ültessetek, nővéreim fejfémnél peremért.

Hogy mindenki megtudja, hogy szerelem
miatt hervadtam el;

Jönni fognak madarak ennek gyümöl-
eseit szedni,

S hirt fognak hozni babántól!)

¹⁾Waclaw z Oleska, Piesni polskie i ruskie ludu galicyjskiego, Lwow, 1835, 8°, p. 339:

„Tam na hori stojit jawir, jawir zelenen'ki,

Ezen galicziai dal szombetünöbbsé-
hasonlatát szolgáltatja a román nép in-
spirációjával, inint minden más, a mi
Olasz-, vagy Spanyolországban található
volna, mert ez nemesak hogy „egy zöld
kőrísfával“ kezdődik, a mi jellemzi a
fiatal kozákat, a mint foljebb a peromér
piros bogyci által jellemoztetik az égő
szerelem, hanem maga a befejezés is,
akarva nem akarva, eszünkbe juttatja a
szerencesétlen esobánnak utolsó kérelmét
a „Mióra“ balladából.

Rutén szomszédjaink tehát megte-
remthetők volna, különösen Galicziának
a keleti Kárpátok táján, a „frunză verde“
nek költői nemét; ők felhagytak azonban
egy vagy két kísérlet után, a nélkül; hogy
előbbre törtettek volna, mig a román nép
kezdetből fogva felfogta a esirának egész-
szépségét, egész jövőendő gazdagságát,
igyekezett azt kifejezésre juttatni.

Hasonlóan a németeknél és a szlá-
voknál a betürendszer *buchstaben*, vagy
bukwi, azaz „bükkfá-ágak“-nak nevezetik
következőleg megjelölvé, mint a ezelták-
nál az időt, az irás bölesőjeként; de csak
a británnok értek annak utolsó követ-
kezményeig, minden betüt, minden kettős
hangzót egy-egy növény nevével keresz-
telvé meg.

Hogy mily mélyen gyökerezett meg,
s mennyire elterjedt a románoknál az ősi
erdei életnek emléke, kifejlödvén külö-
nösen az életnek költői körében, bizony-
ságul szolgál a „frunză verde“ mellett a
nép is, nászünnepeleinknél divatos *fenyü*.

„Fenyü — mondja Massim ur — az
a fenyügaly, a melyet a menyasszonyok-
nál alkalmaznak; innen a „ziua de brad“,
(fenyüfa napja), az esketést megelőző nap;
a *juca bradul*, a fenyüt megtánczoltatni,
azaz a menyasszonynál tánczolni az es-
ketést megelőző napon, vagy az esketés
napján, mielőtt a templomba indulnának.)“

Sehol sem lehet ehhez hasonlóra
találni.

És mindazonáltal több más nép is,

Zohybaje na czuzyni kozak moloden'ki :

Zahybaju, Zahybaju, pryde czass Wmeraty,

Proszu tebe, moja myla, daj matyn'ci Znaty etc.⁴

¹⁾ Glossariu, v. brad.

hasonlóana románokhoz, egy erdei bölcsőben szerepelt.

A természetnek hasonló hatása, mindenütt hasonló kezdetet sugall; de nem mindenütt juthat ez tökéletes kifejezésre, sokszor ki lévén téve a természetes kiválogatás (sub legea selectiunii naturale) törvénye útján annak, a mit a biológiában „arrêt de développement“-nek nevezünk.

A szerb például éneklí:

„Creşte un subţire brad
Pe doi munţi mari;
Dar' nu era bradul,
Ci o fată' naltă.“¹⁾

(„Egy sudar fenyűfa nő
Két magas havason;
De nem vala az fenyűfa,
Hanem egy sugár termetű lányka.“)

Ugy tetszik, mintha az ember halanában a román „Inelul şi năframa“ (a gyűrű és kendő) balladáját:

„Fost'a fost un crăişor,
Tinerel mândru fecior,

¹⁾ Karadzic, Srpski rječnik, Beč., 1852
80 p. 253.

Cum e bradul codrilor
Sus pe vârfurile munţilor . . .“

(,Hajdanában volt egy királyfi,
Fiatal, szép legény,
A milyen az erdei fenyű
A havasok ormain . . .“)

A szerbeknél a fenyűnek ezen képe, megteremtve, mint nálunk, az erdeknek kontemplációjából, nem egyéb egy kivételnél, egy csirátlan magnál, jöllehet termékeny lehetett volna; a románoknál azonban egy terjedelmes szimfoniának kimaradhatlan hangjegye lett, bővelkedve a legkülönbélebb változatokkal ugyanazon témában.

Összegezzük az elmondottakat.

Annyi más különféle bizonyág mellett, a *frunză verde* (zöld levél) is azt bizonyítja, hogy nemzetünk a hegységek közt született meg s nem a mezőségen. Ezenfelül egy nagyon fontos kronologikus adattal is szolgál.

A macedoniai románok a *frunză verde* nélkül szükölködnek.

Hasden Bogdán.

A ROMÁN NYELVEK.

Tőlünk nagyon távol eső korszakban Európától keletre, Ázsiának középső sikságán egy történelem nélküli nép élt, az ugynevezett *árjai néptörzs*. Ez saját nyelvvel, civilizációjával, szokásaival és hitével birt. Ebből két nagy népcsalád fejlődött ki: az egyik rész Ázsiának délkeleti részét szállotta meg, míg a másik Európába jött által.)

¹⁾ Az észiai ághoz tartoznak:

I. Az *indiai ág*, a mely magában foglalja: 1) a *szanszkrit* nyelvet, a mely rég kihalt, de irodalmilag fennmaradt a Brahma felekezetének liturgikus szövegeiben és az irodalmi művekben. 2) a *prakrit* nyelvet, a szanszkrit nyelvet helyettesítő összes népnyelveket. 3) *modern időmákat*, a melyeket ma Indiában, Hindusztnban stb. beszélnek.

II. Az *iráni ág*, a mely magában foglalja: 1) a *zend* nyelvet, vagy az *Avesztá*-nok nyelvét, mely

Valamint a primitív néptörzsből több népcsalád származott, épp úgy több nyelv is fejlődött.

Zoroaszter törvényhozónak tulajdonított szent könyvekben őriztetett meg; 2) a *perzsiai nyelvet*, a régi perzsáknak nyelvét, a mely az ékiratos feliratokban található; 3) a *modern iráni nyelveket*.

Az *európai ághoz* tartoznak:

I. Az *örmény népcsalád*.

II. A *hellén népcsalád*, számos tájszólásaival.

III. Az *italikus népcsalád*, a melyhez számos helyi beszéd mód mellett, még az etruszk, umbriai, osztiai és latin tartoznak.

IV. A *celt népcsalád*, a melyhez tartoznak: 1) *Gália és Lakónak nyelve*; 2) az *irlandi ősnyelv*; 3) Skothonnak, Irhonnak és Franciaország nyugati részének néhány *modern tájszólása*.

V. A *germán népcsalád*, a melyhez tartoznak: 1) a *gót nyelv*, a melyet a IV-ik századi alakjában ismerünk; 2) az *irlandi, norvégiai, svéd és dán nyelv*.

Az *ájai*, vagy *indó-európai* család két nagy részre oszlik: ázsiai- és európai ágra.

A latin nyelv az európai ágnak része, az ugynevezett *italikus* népesuládból. A különböző italikus idiomok közül, különösen kiemelkedett a latin nyelv; és azon körülményeknél fogva, a melyek az ezen nyelvet beszélő népet dicsőségre emelték, irodalmilag is nevezetes fejlődést mutatott, hátra hagyván számos kitünő művet, a melyek nagy befolyással voltak az összes kulturális mozgalmakra, ugyszólva egész Európát illetőleg.

A római birodalom alakulása idejében, császársága korszakában, a köztársaság kezdetén, a latin nyelv lényegesen különbözött azon nyelvtől, a melyet a nyelv-tanokból és klasszikus szövegekből ismerünk. A rómaiak érintkezésbe jövének a görögökkel, ezektől átkölcsönözték az irodalmat, a mi által a nyelv is lényegesen átváltozott, a mint nagyon jól jegyzi meg Horatius:

Graecia capta ferum victorem cepit et
artes
Intulit agresti Latio . . .

Az irodalmi nyelv, egy nagyszerű idegen irodalom befolyása alatt alakulván, folytonosan esiszólódott, a míg alkalmas volt a legnagyobb gondolatok kifejezésére is, a melyek különösen az Augusztus korszakában keletkezett remek művekben fordulnak elő.

Hanem az is bizonyos, hogy a beszélt nyelv nem vala ez. A mi mai napság történi az olasz-, francia- és német nyelvvel, az történi a rómaiaknál is, és az írók gyakran tesznek említést a *lingua rustica*-ról, *lingua vulgaris*-ről, *pedestris*-ről stb. A beszélt és irodalmi nyelv között

vek: 3) *Németországban és Ausztriában* az ókortól a mai napig beszélt nyelvek.

VI. A *létó-szláv* népesulád, a melyhez tartoznak: 1) a *let* vagy *balti* nyelvek; 2) a *szláv* nyelvek, a melyek magokban foglalják: a) az *ős szláv*-bolgár nyelvet és b) a *szláv* népek által mai nap beszélt nyelveket.

VII. Az *albán* népesulád.

(Victor Henry után, *Précis de grammaire comparée du grec et du latin*)

a különbség bizonyosan Rómában kisebb volt, nagyobbodván ez a szerint, a mint a tartományok távolabb és távolabb estek a központtól.

Az irodalom hanyatlása, a kereszténység terjedése, a barbár beütések, mindezek együttléve halálos csapást mértek a klasszikus nyelvre; míg a közönséges, vulgáris nyelv szabadon maradt, hogy saját geniúsa szerint fejlődjék.

Az irodalomnak ezen hanyatlása befolyásolta a népnyelv fejlődését annyiban, a mennyibentöbbé nem irattak irodalmi művek, és ezen részről nem tétetett nyomás a népnyelvre. A kereszténység, hogy a maga részére megnyerje a népeket, ezeknek a nyelvön beszélt, a mely nem volt éppen ismeretlen. A barbár beütések megsemmisítették Rómának közigazgatási hatalmát és következőleg hivatalos nyelvét is.

A római birodalom bukásával a népnyelv fejlődik a maga természete és módja szerint a különböző tartományokban, és így a nyelveknek nagy száma keletkezik, a melyek *román* vagy *neolatin* (*új latin*) nevet viselnek. A tudományos munkákban különösen az első elnevezés van használatban. A román szó a német (*romanisch*) szótól kölcsönözött, és nem a francia szótól (*romain*), mert ez által összetévesztett volna a *roman* (Rómától) szóval. A francziáknak két külön szavuk van: *romain* (a melyik Rómára vonatkozik), *roman* (a mely a latin nyelvből származott nyelvekre vonatkozik.)

A román nyelv sajátossága.

A román nyelv saját arculatot kölcsönöz legnevezetesebb sajátosságai a következők:

I. hangtani sajátosságok.

- 1) *t, s, q (z)* hangok.
- 2) *ă és â (i)* hangok,
- 3) *oa és ea* hangok.
- 4) A latin nyelvből átvett szavaknak *r*-je *l* helyett, midőn ez két magánhangzó közt áll.
- 5) A latin nyelvből átvett szavaknak *r*-je *n* helyett, midőn ez két magánhangzó közt áll.

6) *eh, gh* csoportok a latin nyelvnek *cl, gl*-je helyett.

7) *pt* csoport a latin nyelvnek *ct*-je helyett.

8) *i* hang *li* helyett.¹⁾

A latin nyelvnek öt hosszú és rövid magánhangzója volt, továbbá a görögöktől átvett *y*-ja és *oe, ae, au* kétfős hangzói. Már a császárság korszakában a magánhangzók változást kezdenek szenvedni, a mennyiség el kezd veszni, helyettesítetvén a jelleg által. Ezen törekvés a népnyelvben nyer befejezést, a melyben a hosszú magánhangzók általában zártabb magánhangzókkal cseréltetnek fel, míg a röviddek nyiltakkal. E szerint:

¹⁾ Hogy a román nyelvnek hangtanát átértessük, a közönséges beszédnek hangjaival kell megismerkednünk. A mint a feliratokból és a latin nyelv terén tett kutatásokból kivehetjük, a következőket vesszük észre:

Az *A* világosan ejtetik ki.

Az *E* összetévesztetik az *i*-vel: *fuet*—*fuit* helyett.

Az *O* összetévesztetik az *u*-val: *filios*—*filius* helyett.

Az *U* váltakozik *oe, oi* és *i*-vel: *maximus* és *maxumus, ploirumē* és *plurime. Poinē, piwicus* és *Poenulus*.

Az *ae*—*ai*-nak hangzik: *aedilis*—*aedilis* helyett.

Az *Cu* váltakozik *o* és *u*-val: *ocusso*—*causa*-ból, *olla*—*aul* (*u*) *la*-ból, *aula*-ból való dimimetrium.

K, C, Q összetévesztetik: *Kaius* és *Caius, coci* és *coqui*.

Hasonlóla *Ū* és *Ū*: *Larvae* és *Laruae*.

H közönséges lehélet (aspiratió) és nem más-salhangzó. Így magyarázható meg *anti dhac* (Plaut) = *anti-d-hac* alaknak lehetősége, a hol *d* szép hangzás (eufonikus mássalhangzó) kedvéért van alkalmazva.

Ime, példa kedvéért, *Lucius Cornelius Scipio*-nak sir-felirata:

Hanc Oino Ploirumē Consention R

Dconoro optimo fuisse viro

Luciom Scipione Filios Barbati

Consol cēnsor Aidilis hic fvet . . .

Hec cepit corsica aleriaque orbe

Dedet tempestatēbos aide merito

Hune unum plurimi consentiunt R(omani)

Bonorum optimum fuisse virum

Lucium Scipionem, filius Barbati

Consul, ccusor, aedilis hic fuit (apudvos).

Hic cepit Corsicam; Aleriamque urbem,

Dedit tempestatem aedem merito.

(Apud Cipariu *Principie de limbă și scriptură*.

Blaj, 1866, pag. 37).

a klasszikus latinnyelv a vulgaris latinnyelv

a ū	a
o	ò
o I	é
i	i
ö	ò
o ü	ó
u	u
y=ü, i	u, i
y=ü, i	ó, é
ae	è
oe	ó
au	ó

Lássuk most részletesen az elősorolt hangtani sajátosságokat külön-külön:

1) *A t, d, (z) s* — az *i, é, ie* által követt *t, d, s* ből származik:

teneo—*tin*, terra—*tarā*, texo—*tes*

serpens—*serpe*, sex(em)—*sece*

deus—*deu*, dico—*dic*.

Ezen jelenség régibb a szláv befo-lyásnál, mert hisz találunk idegen szavakat a nélkül, hogy hangváltozást szenvedtek volna:

tihnā, tinā; — diavol, disc, dibanie.

2) Az *ă* és *â(î)* különböző magánhangzók ből keletkezett.

Még pedig az *â(î)* származik:

1) a hangsúlyozott *a*-ból, a mely után *mp, mb*, vagy *n* következik:

canem—*câne*, campum—*câmp*, amb(u)lo—*âmblo* (imblu). Mintegy kivételt látszanak tenni az *ean, an, man* és andru sufixumok és az *an* szó, a melyekben az *n* által követett *a* nem változott át *â(î)*-vá.

A sufiximoknak ezen jelensége az által magyarázható meg, hogy csak a XIV-tól kezdve lettek befogadva a nyelvbe; az *an* szónak ezen jelensége vagy azon tény által magyarázható meg, hogy két *n*-nel bír, nem pedig egygyel, mint a többi mind, vagy az által, hogy átváltoztatott volna *âu(îu)*-ná, de az értelem kedvéért megtartotta eredeti alakját.

2) A hangsúlyozott *é*-ből, midőn ezt ajakhang előzi meg és *n* követi, s a midőn a következő szótagban nincs *e* vagy *i*: conventum—*cuvēnt*, pavimentum—*pâmēnt* vendo—*vīnd*, venam—*vīnā*.

Midőn ezen feltételek egyike hiányzik, akkor az *e* nem lesz *â(î)*-vá:

argentum—argint, neminem—nime-
ne. Az említett törvénnyel szemben, a
gerundiumok (állapotjelzők) mintegy ki-
vételként látszanak tenni, mert van *û* által
követett *û(i)-nk*, a nélkül, hogy a föl-
tötelek teljesítve volnának. Miért lesz
argentum-ból—*argint* és *tacendo*-ból—*tácând*?
E-nek *i*-vé való egyenes átváltozását nem
lehet megmagyarázni, hanem itt az ige-
hajlításoknak egy összetévesztését kell
felténnünk. Az első igehajlításnak ge-
rundiumjai szabályszerűen az *a—â*-vá vál-
toztatták át: *cantando*—*cântând*, a töb-
biek pedig ennek befolyása alatt alávétel-
ték magukat ezen aszimilációnak *s* lett:
tacendo—*tacando*—*tácând*, (*tri*) *mitendo*—
(*tri*) *mitando*—*trimitând*. A IV-ik igehajli-
tásnál előfordul, vagy *î* (*fugind*), ezen
törvénynek megfelelőleg, vagy pedig *i*
(*fugind*), mint szabályszerű fejlődmény.

3) Az *i*-ből, melyet *r* előz meg, vagy
követ: *ripam* — *ripâ*, *ri(v)um* — *riü*,
virtutem — *virtute*, *invento* — *invirt*.

A fázisok, a melyekben az *î* hang
keresztül ment, míg ezen alakot nyerte,
Lambrior szerint ezek látszanak lenni:

en } —an—on—in
in }

Az intermediáris fázist, az *on*-t azon
tény által bizonyítja be, melynek követ-
keztében a román nyelvben lévő szláv
szavak, a melyek (*on*)-val birtak *î*-val
látjuk írva:

(*izbondâ*) — *izbindâ*
(*zombru*) — *zimbru*.

Az *â* származik:

1) az *m* által követett hangsúlyozott
a-ból:

laudamo — *laudâm*.

Ezen szabály alól kivételként tesznek:

a) Az első igehajlítás imperfectumá-
nak az egyes- és többes első személye.

„*Ieu laudam*“ alak egy- egyszerű
aszimilációja az egyesnek a többessel,
mert a régi szövegekben (XVI. sz.) az
első személyt egyesben *m* nélkül találjuk:
ieu lauda, a megfelelő latin egyes szám
első személyének organikus alakja, a mely
ekképp magyaráztatik meg:

laudâbam — *laudâba* — *laudavâ*, — *laudâvâ* —
laudâuâ — *laudâ*.

A többes szám alakja szintén a la-
tin nyelvnek megfelelő alakjából magya-
rázható meg, a hangsulynak egy átválto-
zása által:

laudâbamus — *laudâbâmo* (mint a spanyol-
ban *laudâbamos*) — *laudâvâmo* — *laudâvâmu*
— *laudâmu* — *laudâmu*.

Tehát akkor, midőn az *m* által kö-
vetett *a—â—vâ* változik, addig az imper-
fectumnak *a* ja nem jut ezen állapotba.

b) az *am* szintén az imperfectum-
nak emint említett helyzetébe jut:

habêamus — *habêmo* — (*h*) *avêma* — *avêmu* —
âuâmu — *âmu* — *am*.

c) *câm* és *ram* (*ali*) *quam*-ból és *ramus*
nem változtatták át az *a*-t, azon okból,
hogy egy szótaguak.

d) az olasz nyelvből későbbben nyelv-
vünkbe az orosz nyelv révén átszárma-
zott *scama* — *squama* (olasz), midőn már
ezen törvény elavult volt.

e) a latin *mammâ*-ból lett *mamâ* ek-
kép leli meg magyarázatát: a latin alak-
ból törvényszerűen *mâmâ*-nak kellett vol-
na lennie, a melynek mintegy maradvá-
nyát a *mâ—ta mâ—sa*-ban látjuk; innen
lett a két ajakhang befolyása alatt a
mumâ alak, a melyet hallhatni, sőt a nép
nyelvben nagyon is elterjedt. A *mamâ*
alak egy új képződmény, egyrészt a la-
tinos irányuaktól koholva, hogy így kö-
zelebb álljon ennek alakjához, másrészt
pedig a franczia *mama(n)* befolyása
alatt keletkezett, a honnan a moldovai
diminutivum *mamaie*.

f) a középlatin *flammula*-ból lett
flamurâ később jött át a nyelvbe.

g) az *aramâ* (rész) nincs a latinból
átvéve, hanem más román nyelvekből van
átkölcsönözve, a mely okból több alakban
is fordul elő:

arama, *areme*, *rama*.

Következőleg később jutott a nyelvbe.

h) az *alamâ* szó az olasz *lama*-tól
van kölcsönözve és proteticus *a*-val ellátva,
mint (*a*) *lamâie*: következőleg a törvény
megszünte után jött át a nyelvbe.

2) az ajakhangok által megelőzött *e*,
de a melyet nem követ *e* vagy *i*:

verso — *vârs*, *me* — *mê*.

Midőn ezen feltételek nincsenek meg, akkor az *e* tisztán marad ;

versi, ered, plec (plico).

3 az *o* a következő esetekben :

a) az első igehajlítás jelentő mód egyszerű multjának 3 ik személye :

cântă

Hogy az *o*-ból származik bebizonyítható, egyrészt a XVI-ik századbéli alakok összehasonlításával, mint *lus*: másrészt pedig a következő levezetésből :

A *cantavit* alakból lett *cantavt*, a mint ezt egy a Pompeiben felfedezett felirat *ex-muccaot* mutatja. Innét :

cautavt, cantav—cantau

Az utolsó alakból származott :

a portugál : *cantou*

az olasz : *cantò*

ős román : *cântó* és azután *cântă* ;

b) a *că* kötőszónál és *vă* névmásnál.

Ezek ekképpen magyaráztatnak meg :

quod—quo—co—că

vos—vo—vă

c) a *tău, său, tăi, săi* névmási alakoknál.

Ezek így jelölik magyaráztatukat :

tuus—tos—to—tă (és per analogiam *mieu-val*) — *tău*

suus—sos—so—să (és per analogiam *mieu-val*) — *său*.

tui—toi } az egyes számnak befolyása alatt { *tăi*
sui—sói } } *săi*

d) a verbális *la* alaknál, *lare* igétől.

Ennek magyaráztatja :

lavat—lavit—lavt—laut—lau—lo—lă

Az *o*-nak *ă*-vá való átváltozását azon tény is bebizonyítja, hogy az összes magyar szavak, a melyek a X-ik századtól a XVI-ik századig a román nyelvbe átjöttek, mind átváltoztatták az *o*-t *ă*-vá :

bakó—bacă(u)

tó—tă(u)

A *u* csak egy hozzáragszott sufixum a szónak declinálhatása végett, a mely tényt mai napig is látjuk érvényesülni az *o* (cau)-ban végződő francia szavaknál :

cadeau—cadou

4) a hangsúlyozott *a*, azon első declinációhoz tartozó szavakban, a melyek a többest *i*-vel képezik :

scără—scări

căsă—(tájszolás) căși (irodalmi) case.

Ez történik per analogiam az *e*-ben végződő III-ik declinációhoz tartozó főnevekkel :

parte—părți

cărto—cărți

ezeknél pedig nincs kivétel.

A többiekre nézt nem terjedt ki még az analogia, és ezért találunk ilyen szavakat :

văcă—văci.

5) a hangsúlyt elvesztett *a*-ból, ugy a főneveknél, mint az igéknél, valamint a latin hangsúlytalan *a* nak megfelelő *a*-ból :

lăudare—lăud-dal szemben

mărire—mare-val " "

cercător—cercare-val " "

és

laudare—lăudare

barbatus—bărbat

3) az *ea* és *oa* hangok :

Az *oa* hang a hangsúlytalan *o*-ból keletkezik, ha a következő szótagban egy *ă* vagy *e* fordul elő :

totă—toată

morte—moarte

nopte—noapte

többes {
toți
morti
nopti

Az *ea* hang a hangsúlyos *e*-ből származik, ha a következő szótagban egy *ă*, vagy *e* fordul elő.

A román nyelvben az *e* hang két kettős hanggá való fejlődést szenvedett, az egyik a régi *ielben* való fejlődés, a mely ugyanazon okok hatása alatt keletkezett, a melyek hatással voltak a többi román nyelvekben is az *e* nek diftongizálásában, a másik a viszonylagosan új *ea*, egy magánhangzónak tulajdonitva.

Példák az első diftongizálásra következményeivel együtt :

féram—fieră—feară—fiară

pétram—pietră—pieatră—piatră

Ezek azon fázisok, a melyek azon törvényt mutatják, a mely szerint a hangsúlyos *e* átváltozik *ia*-vá, midőn a következő szótagban egy *ă* van.

A mi az *é*(=*e*, *i*)-t illeti, három eset adja elő magát a diftongizálásra vonatkozólag :

a) midőn elől nem fordul elő ajakhang és befolyásolva van a következő *ă* által:

credat — creadă

plieat — pleacă

b) midőn ajakhang nem fordul elő és befolyásolva van *e* által; ennek az *e*-nek egy utóhatása is van, a melynek következtében a diftongust ismét *e*-vé változtatja át:

legem — leage — lege

tunet — teamă — temă

c) midőn elől előfordul egy ajakhang vagy egy *r* és *ă* által befolyásolva van, akkor a diftongust *a*-vá lesz:

versat — veasă — vară

mensam — measă — masă

piram — peară — pară

4. Az *r*-nek hangja a közbenső (medialis) *l* helyett:

filum — fil

*melum — mă

molam — moară

solem — soare.

5. Az *r*-nek hangja a közbenső *n* helyett:

băno — bire

tene — tire

manus — măru

anima — iremă

Ezek a régi nyelvből, vagy a táj-szólásokból vett példák; birunk azonban az irodalmi nyelvből is:

fenestram — ferestra

canutus — căruț

mor(n) mentum, — mormint

6. *ch, gh* csoportok *cl, gl* helyett:

clavem — chieco

*auriculam — urechie

“glaciam — ghiață.

7. A *pt* csoport *et* helyett:

coctum — copt

octo — opt.

8. Az *i* hang (*ii*-ből) *li* és *lii* helyett:

leporem — liepure — iepure — iepure

oalles — oalli — oăi

calles — calli — căi

calles — calli — căi

cal többes cai (ló).

Gh. Adamescu.

AZ AVASI OLÁHOK A RÁKÓCZY-FORRADALOMBAN.

A mai ember áldja az isteni gondviselést, hogy oly időben él, mikor részese lehet a haza ezer éves fennállása magasztos ünnepének.

A képzelet sebes szárnyakon önkénytelenül is visszavezeti az embert a honfoglalás nagy napjaira, s látjuk a harsogó népet, a mint trombiták harsogása mellett, a vereczkei szoroson átlép Árpáddal az ősi örökség, az ígért földére; látjuk, a mint Munkácsen felépített az első várat, majd népének a Bodroghközön történt elhelyezése után a vezérek győzedelmeinek hosszú sorát, melyek bevégeztével Árpád, népe színe-javával, Pusztaszeren országgyűlést tart, az elfoglalt földet vezérei közt kiosztja, rendezi, a jogokat és kötelességeket megállapítja s ezzel megveti az állam alapját, mely szí-

lárdságát annyi vész és vihar után az ő bölcsességének és nagyságának köszönheti.

Az epochalis ünnepnek méltán örvendhet minden ember, ki e hazában él; leginkább azonban a román népnek kellene annak örvendeni, mert hiszen egy népnek a multja sincs annyira összeforrvan a magyarságéval, mint éppen a román népé.

Te Deum laudamust kell kiáltani a román népnek is ez alkalomból, nem gyászkeretű ujságok és gyászmisékről prédikálni, mint egyesek teszik, mert, a ki ezt teszi, sem nem ismeri a román néptörténeti multját, sem pedig történeti érzéke sincs ahhoz, hogy azt megismerni tudja.

Régen nem volt nemzetiségi kérdés;

akkortájt a román ember nem kereste boldogulását sem Rómában, sem Párisban, sem Berlinben, sem Londonban vagy Brüsszelben, hanem idehaza, a saját hazájában.

Nem a viszály, hanem az egyetértés nem a gyűlölködés, hanem a kölcsönös szeretet, nem az ellenségeskedés, hanem a béke érzete volt rugója a román nép régi őseinek minden tetteiben, s mielőtt a nagy Kölescy kimondta volna, önként érezték, hogy valamint az égben csak egy Istent ismernek, úgy a földön is csak egy hazát óhajtanak. Kettőben nincs üdvösség.

Régen nem ollenséges szemmel, hanem úgy tekintette a román ember a magyart, mint édes testvérét és viszont; a mi egyiknek fájt, megérezte azt a másik is.

Szép idők, daliás idők voltak ezek; a román népre gyümölcsözők, fény, becsület és dicsőséget hozók.

A magyarság már a honfoglaláskor a lojális ellenfélt barátjává fogadta, a bizalmat bizalommal viszonzta mindig.

Mit szólnak egyesek azon kijelentésemre, hogy volt idő, midőn az ország egyik legfőbb méltósága, az országbirói állás, román származásu emberrel tölthetett be?

Mit szólnak ahhoz, hogy Magyarország hercegprimási székében román szülők gyermeke ült?

Mit szólnak ahhoz, hogy egykor a hadsereg vezetésében is találkozunk román emberrel?

A tiszteletnek, nagybecsülésnek és bizalomnak kellene-e ezeknél eklatásabb jelei?

A régi román népnek a honszeretet és a hazához való igaz ragaszkodás nem egy lelkesítő példájával találkozunk a történelem lapjain, melyek világító szövevényként szolgálhatnak nekünk is, késői unokáknak.

A hazaszeretet ily ragyogó példáját mutatta a szathmári s különösen az avasi oláh nép a Rákóczy-forradalomban is.

A különbbnél különbféle adóknak irgalom nélküli beszédese, a törököktől visszafoglalt birtokoknak jogtalanul ide-

geneknek való elajándékozása, a nyomasztó gazdálkodási rendszer által agyon-sujtott úép jajjai és panaszaival szemben tanusított brutális bánásmódot épp úgy érezte a román is, mint a magyar.

S midőn a sok törvénytelenység és erőszak az egész országban a bosszu és visszatorlás érzetét felkeltette s a mindenfelől felhalmozott gyúanyag a hazaszeretet szikrája által történt lángalobbanásával a vulkán teljes erejével kitört: a szathmármegyei románságot is harc kézen találta.

Midőn pedig 1703 május 22-én Bereszász ormain az első forradalmi zászló kibontatott, melyről a határtalan lelkesedésében kitört földnépe örömkönnyekeket hullatva olvasta eme arany betűkkel felhímzett szavakat: Pro Deo, Patria et Libertate — az avasi nép is a legtisztább hazafias érzéstől duzzadó kebelével kiáltotta:

Mái Rákóczy, Beresényi,
Unde-i merge acolo om'fi!

Hej Rákóczy, Beresényi,
Hová mentek ott leszünk.

És énekelte széltében a kurucz-dalokat;

Frunză verde nucă sacă,
Nu'm treabă boi nici vacă,
Frunză verde pune in clop,
Nu te uita nici la foc.

Zöld levél, száraz dió,
Ökör, tehén, rám nem irányadó,
Zöld levél, tüzz kalapod élére
Tekintet nélkül a tüzre!

*

Vezetőjük Szuhay Mihály „ó-hitű nőmes“ volt, kinek vezérlete mellett szerepeltek mindvégig a forradalomban.

Elragadtatásukban mindjárt a forradalom kitörésekor egy politikai gyilkosságot is elkövettek.

Lipót bizalmasa Kollonics bibornok-érsek, többek közt a görög nemegyesültöknek a nyugoti egyházhoz való visszatérítését is ezéül tűzte ki magának.

Ugy látszik ez időtájt az Avasban

az oláhok görög nemegyesültek voltak s így a térítés munkája ezekkel szemben szükségesnek mutatkozott.

Kollonics kardinális a teendőkkol Károli Ésaías trapezunti szerzetest bízta meg, ki a görög katolikusoknak Szatmár és Bihar megyében apostoli biztosa is lett (1689).

Ésaías atya az Avasba érkezvén, azt a helyet hol a bikszádi zárdá ma is áll, nagyon megkedvelte s mert magányos természetének a külvilággal való érintkezést kerülendő alkalmasnak látszott: ott mindjárt az avasi nép segítségével felépítette az első zárdát és templomot.

Azonban Szuhay Mihály — állítólag — „mert törvényes feleségét magától elűzvén, testvérének feleségével paráznául élt, mely vérség fertőztetésért Ésaías atya őt keményen megdorgálta és egyházi átok alá vette. 1703 ójszakának idején több veres ruhás kurucz társaival a klastromba ütött, a hol Ésaías apáturt diribról-diribra koczolván, a monostort felpródálta és felgyújtotta.“

E felfogás nyilatkozik a zárdá legrégibb emlékeiben is, de ez téves. Mert bár elég nehéz bűnnel van vádolva Szuhay, de a bűnanalízis mégsem adja a lehetőség látszatát annak, hogy indokolva legyen a lélektani ok, mely arra vezesse Szubayt, hogy az apát által rá kiszabott

büntetésért oly véres olégtételt szerezzen.

Több mint valószínű, hogy a gyilkosság elkövetésére politikai motivumok vezették a kuruczokat.

Ésaías apát Kollonics kreaturája lévén, mindenben az ő szellemében járt el s bár a közmorál érdekében s a vad erkölcsök megszüntetése körül elővülhetetlen érdemeket szerzett magának, mint politikai misszionárius nem egyszer „fegyveres hatalomnak segítségévol“ élt.

De még inkább megerősíti e gyilkosságnak politikai tendenciáját az, hogy a nagybányai minorita rendi szerzeteseket is, a kik podig sok közérdekű hasznos szolgálatot tettek, majdnem hasonló sors érte.

E gyilkosság és támadások öle sem a hit, sem a papság, *hanem az idegenek ellen irányult*, mert hiszen maga Rákóczy fejedelem, mint a jezsuiták neveltje, a kor egyik leghitbuzgóbb s legvallásosabb embere volt, kinek élete történetében az igazi vallásosság nem egy magasztos ténnyével találkozunk.

A forradalomban részt vett kuruczok ivadékai közül a Finta, Tatár, Pap, Drágos és Sztán nevéek ma is előkelő gazdag családok.

(Vége köv.)

Marosán Viktor.

OLÁH GYERMEKVERSIKÉK ÉS MONDÓKÁK.

Mikor tavasszal először látnak gólyát, ezt éneklék:

Cocostère, stère,
Mănu baba 'n tîerg,
Să-ți cumpere un hârb,
Hârbu să spârgea
Mumă-ta plîngea.

(Gólya, gólya, holnap a vén asszony elmegy a vásárba, hogy neked fazakat vegyen, mert a fazék eltört, az anyád siratja).

Varju után így kiabálnak:

Pagubă, pagubă, Vorgia Pavel,
Face la mine mie cismă,
Mai încolo ți-oi da prețu,
Știi unde șede tată'to:
In Bécs, in Budă,
In cuptoriu găuratiu.

(Kár, kár, Varga Pál,
Csínálj nekem kis eszímát,
Majd megadom az árát,
Tudod hol lakik apád:

Budában, Bécsben,
Lyukas komenezébon.)

Ha nyulat látnak, így szólnak:

Iepura, iepura,
Nu piea Dumineca,
Că te bate Vinerea,
Cu ferele plugului
Tot în virful capului.

(Nyulacska, nyulacska, vasárnap el
ne ess, mert megver a Péntek, az éko
vasával a fejed tetejét.)

Bikabosszontó,
Bică, bică, tauru,
Nu mâna bălauru,
Penti'o mână de tărăta,
Să i dau la o bivoliță,
Bivolița-i de-a fêta,
Mi-e frică c'a lăpăda.

(Bika, bika, ne hozzád: a sárkányt,
egy marok korpáért, hogy adjam a bi-
valynak; a bivaly borjazó, félek hogy
elvetél.)

Egy Kolozsvár vidéki mondóka:

Cântă, cocoșule,
Scoală, joacă moșule?
Cocoșu nu cântă,
Moșul nu s'e scoală.

(Kukurikol a kakas, kelj fel tán-
czolj nagyapó, kakas nem kukorikol,
nem is kelt fel nagyapó.)

Tavasszal kisérik a házat, a sze-
metet elviszik a patakba, mondván:

Purece treci acasă!

S nem lesz bolha a háznál egész
esztendőben. Ez a felnöttek kuruzslása
ugyan de a gyermekek is gyakran mond-
ják. (Deés).

Falun a nagy harang sebesen így
szól:

Linte cu fasole,
Linte cu fasole.
(Lencse paszulylyal.)

A kis harang még sebesen:

Pită cu mălai,
Pită cu mălai!

(T. i. konyór málával. Szilágyság

A városi nagy harang mélyon von-
tatottan:

Vin bun, vin bun!
(Jó bor, jó bor!)

Egyik béka így szól:

Ce duci, ce duci?

A másik azt feleli:

Unt, unt, unt!

Az első:

Cum dai, cum dai?

A másik:

Scump, scump!

(Mit viszel, mit viszel? Vajat, vajat!
Hogy adod, hogy adod? Ingyen, ingyen!)
Vagy a másik azt mondja:

Țucă pe găzdoaie.

Țucă pe găzdoaie.

A másik:

Când, când, când?

Amù, amù, amù! (Szilágyság.)

(Csókold meg a gazd'asszonyt! Mi-
kor, mikor, mikor? Most, most, most!)

A kotló mikor elhagyja a csirkeit,
így beszél:

Dragii moi de pușori,
C'acum sunteți mărișori,
Răcăiți,
De vă hrăniți!

(Kedves csirkéim, milyen nagyok
vagytok, megszerezhetitek a táplálék-
tokat.)

A Miklósokat evvel boszantják:

Niculae, Niculae,
Bagă fetele în paie,
Și le dă bobotaie.

(Miklós, Miklós! a lányokat a szal-
mába dugja s lángot ad nekik.)

A Konstantinokat:

Ostan, bostan,
Bade Costán!

Iszákot:

Isac, Isac,
Pui de drac!

(Izsák, Izsák! ördögfióka. Szuesák-
ból).

A zsidókat általában:

Jidov po cruce,
Dracu sã te imbuce!

(Zsidó a kereszten, az ördög fal-
jon bei)

Kielvasó versikék:

Colo dealu, dupã dealu,
Sparge capu de mãrgele,
Cã-s mai multo ghiocole.
Ranehiș, — banchiș,
Dupã casa mutului
Iacã fata Turcului
Cu poalã de stricãtoaro,
Cu cojoc de mãncãtoare.
Hurdubeș
S' ai cotet.

Vagy:

Una liea și de-a tica,
Și de-a cana porogana,
Elnie, l elnie,
Popa din Abelnie.
Calamãr,
Calapãr,
Cala codinița,
Ferfelita,
Orbu,
Corbu,
Pintrin Covãrlanți.

Vagy:

Unu mine,
Doi eu tine,
Trierã cocora,

Țintuș,
Mãnuș,
Maradoc,
Cioc.

Számláló vors:

Unã-lea mãgunãlea,
Doauã-lea oauãlea,
Triilea gliilea,
Patrãlea 'mpãratãlea,
Cincolea opincelea,
Șaselea graslea,
Șeptelea troptelea,
Optãlea coptãlea,
Noauãlea oavãlea,
Zecolea berbeclea.

Vagy:

Unu-i D-zcu cel mare,
Doauã țitã fata are,
Trei picioare la cãldare,
Patru boi la car sã mãnã,
Cinci degete la o mãnã,
Șase boi la plug sã mãnã,
Șapte zile 'n șoptemãnã.

(Egy nagy Isten van az égben, két
emlője van a leánynak, három lába a
lábosnak, négy ökröt fognak a szekérbe,
öt ujj van egy kézen, hat ökröt hajta-
nak az eke előtt, hét nap van egy hét-
ben.)

(Vége köv.)

Dr. Versényi György.

A KATONA KUTYÁJA.

(Gr. M. Alexandrescu)

Sok sebből vérezve elesett a katona,
S kevés elmúltával, nehéz kinjá-
[ban meghala,
Távol anyjától ki őt nevelte,
Ki végtelenül szerette!

Rokon nélkül idegen hazában a
[szegény!

Egyetlen barátja vagy ápolója sem
[levén,
Nem volt lélek a ki megsiratta;
Szegény hontalan katona!

Egyedül jó barátja utolsó perczé-
[ben, —

Egyetlen vagyona egy kutya volt,
 [— mindenségben —
 Körében ült, néha észrevette,
 Hogy szörnyen busul fölötte.

Elő van készítve minden a teme-
 [tésre ;
 Fölemelék a katonát bajtársai .
 [végre,
 Végtisztesség egy ágyuszó
 [vala. —
 Ő, a császárért meghala.

A gyászmenet homlokzatán, ku-
 [tyája lépdél.
 Két szeméből könye hull a földre,
 [megtört testtel,
 Mint szerető testvér, kíséri őt,
 A néma sirba betérőt.

Itt meg-meg áll, ott le-le ül némán
 [merengőn,
 Elüzni senki sem tudja — csatában
 [bátor lón, —
 Várt, míg gazdája hívni fogja. őt ;
 Várta a harci ébredőt.

Néha megpróbálja, hogy követ
 [emeljen föl,
 Néha hosszasan vonit egy vándor
 után, nem öl —
 Hanem, mintha mondaná esdőleg :
 Légy segítségül, oh kérék !

Aztán midőn az idegen gazdája
 [fölé
 Hajolt, hogy ápolja, tátongó sebé
 [beköté —
 Lehajtá fejét s a földre néze ;

Ott gazdája kelevéze !

Az éj sötét fátyolával kétszer ta-
 [kará,
 A korányban ébredett nap kétszer
 [mosolyga rá,
 Ám szegény kutya előbbi helyét,
 Nem hagyta el, semmi kincsért !

De következő nap reggelén, óh
 [szörnyőség !
 A szántó-vető ember fölébredt s
 [lángolt az ég,
 A katona kutya, sírjára
 Ledöld némán utóljára !

Románból: *Horváth Albert*

Almos pacstírták . . .
 (Eminescu Mihály.)

Almos pacstírták
 Fészkeikre szállnak,
 Eltakarja a fa lombja . . .
 Jó éjt ! süttögának.

Csak a csermely zug,
 Mig bércz, völgy pihenve.
 Alszik ; a virág is bölint . . .
 Aludj csöndesen te !

Fürdik a hattyu,
 A sás közé vonul,
 Legyen őrangyalod közel . . .
 Szép álmot ezentul !

S a homályos éj
 Fölé fölszáll a hold —
 Elszunyadónak álma szép . . .
 Jó éjt, merengő — hold !

Románból: *Horváth Albert.*

ROMÁN SZOKÁSOK.

Armindenul.

A ó-kalendárium május elsejét (új kalendarium szerint május 13-ika) megelőző nap mindenik család háza előtt egy magas tölgy-, vagy bükkfa stb. ágat szur a földbe, a mely aztán *armindenul* nevezetik.

Az ágnak levágása és az erdőből való elhozatala semmi ezereconomia nélkül történik, és ha jelentősége felül kére- zősködik az ember, a lakosok közül némelyek, különösen a havas alján lakók, azt mondják, hogy a zsidók megakarván fogni Jézust a háza előtt, a melyben volt, zöld ágat szurták a földbe. Másnap reggel azon ház felé tartva, a melyet megjelelték volt, nagyon csodálkoztak, minden háznál hasonló jelt látva, úgy hogy nem tudtak azon házra találni, a melyben lakott Jézus. Következésképpen ezen esemény megőrzésére tétetnek az *armindenul*.

Az *armindenul* a ház előtt marad míg új buzát örölnek és a midőn először sütnék belőle új kenyert, akkor darabokra vagdalják és a sütőkemenczét melegítik meg vele.

Áldozó esütörtök vagy a kaluserek napja.

Benik, Alsó-Gálda, Tövis, Sztremtz. Gárbova községekben és a Maros balpartján ezekkel szomszédos Peczelka, Zaries, Kapud, Tompaháza, Oenișoara, Csombord, stb. községekben áldozóesütörtökön (Ispas) *köttetnek a kaluserek (se leagă căluserii)*.

Erdélyben a mint tudjuk a kalusereknek valódi intézménye csak a Küküllő alsó folyásánál létezik, a Marosnak közép és felső folyásánál, a tordai és kolozsvári mezőségen és talán a Székácsen is.

A *kalusereknek megköltése* vagy boso- rozása a következő módon történik meg.

Egy több faluból álló vidéknek a *vezére (vatavil)* a közellévő városok vá-

sárjait látogatja meg, a hol tetszése szerint tánczó legényekre akadva, kérdi tőlük ha akarnak-e a *hadiseregbe belépni (se între în căluserie)*. Az, a melyik igennel felel, azonnal kell, hogy egy forintot adjon a vezérnek foglalólul (felpénzüil.)

A felpénz elfogadásakora vezér megmondja az illető legénynek, hogy áldozó esütörtökön jelenjen meg saját házánál, a hová, összegyűlvén az összes besorozott legények, a vezérral élükön olin- dulkan *kilencz határt (în nouă holară)* megjárni és egy üvegben vizet vesznek *kilencz forrásból (din nouă isovară)* majd az után más három egymást háromszög alakban *keresztelő határhoz* mennek, a hol az utak közt megállva, a vezér mindogyiknek megköti lábszárát. a térden alól két szíjjal, a melyre *csörgők* vannak fűzve. Majd hasonló módon általköti karjait is a könyökön felül *pántlikával* kétsorjában.

A *megkötés* ezen ezereconomiajának befejezésével, a legények, a kik egy kört alkotva kéri *Hérodesnét*, a kaluserek pátronusát, hogy segítsen nekik, a vezér lepreckeli a *kilencz forrásból* gyűjtött vízzel, megparancsolván nekik, hogy botjukat vékonyabb végével emeljék fel, a melyeket *háromszor összeütnek*, előbb ke- letre, majd nyugatra tekintve. A botoknak ezen összeütése a titokjel, mely után a tánczók megismerik egymást, ha tagjai-e a *kaluserek társaságának (societatea căluserilor)*. A botok e ezélra vannak készítve tölgyfából, ember hosszúságban egyik végükön büttyökkel, míg a vékonyabb vég meg van vasolva.

Ezen formalitásoknak befejeztével s miután a társaságnak titkaiba beavattat- tak, a vezér megparancsolja nekik, hogy a nélkül, hogy hátra tekinteni merész- lenének, induljanak az ő lakásához, a hol kioldván a kötelékeket, azt mondja nekik, hogy a mint ő megkötötte, úgy kell hogy maradjanak jóban és rosszban és hogy sen- kinek sines joga a magukra vállalt köte- lezettségük alól felmenteni. Hasonlólag

figyelmezteti, hogy a hányszor táncolni kezdenek ne felejtsek *Herodesnéhez* könyörögni (*Irodeasa*) és üssék össze botjaikat meggyőződendők a felől, ha mindnyájan kaluserek a kik a táncot kezdik. Ha valaki étellel, vagy itallal kínálja meg őket, mindig az első falatot, vagy kortyot vessek az asztal alá, mint *Herodesnének hozott áldozatot* (*ca jertfű adusă Irodesei*).

A kaluserek egyformán vannak felöltözve. Kalapjuk széles karimája gyöngy pántlikákkal vannak kirakva.

Csak ingben vannak és gyapjuból készült egy tenyérszi széles övvel keresztül kötve, melyen *bojtok* függnek le. *Harisnyájuk gyölcse*ből, vagy vékony gyapot vászonból szorosán a lábhoz van szabva és fekete, vagy kék sinorral beszegve a széleken, a bokáknál mintegy négy ujjnyira fel vannak hajtvva és piros fejtő babokkal beszegve (*chiviți cupușor de arniciu roșu*.) Csak boeskorban tudnak táncolni, a melyekbe hab fehér vászonkapuzát huznak, boeskorszijaik pedig igen keskenyek és nagyon ügyesen vannak befonva a *boeskor lyukakon* (*năjițale*) keresztül és a boka körül tekerve a harisnya felhajtása alatt. A lábszáraikon lógnak a *csörgők* (*zurgalacle*), a melyek közt

függnek borzos *bojtóskák* (*cănăcei, ciucurei*.)

A zene szintén e czélra alkalmazott és *kaluser áriákat* (*arii căluseresti*) csak az ők vidékein lehet hallani a zenészeketől. Az áriák lassuk és melodikusak (édes hangnak), nem pedig darabosak és durvák, mint hallhatni városokban az ugynevezett kaluser tánczoknál: *Romanul* és *Bătuta*.

A csörgetyük segélyével tartják meg a taktust (ütemet) és a vezér vezényletére: *Odată copii! Uite așa, iacă așa și iară așa!* (*Egyszerre futk! Nézd így, emigy és ismét így!*) mindnyájan egyszerre végeznek egy-egy a legmesterköltebb és nehezebb gimnasztikai fordulatokból álló figurát, felugorva az asztalon álló pohár borra. vagy mindnyájan egyszerre fejükre állanak a botokon háromszor összeütve sarkaikat.

Régebben, midőn egy-egy boér udvarhoz voltak meghiva, vagy a vásárok alkalmával tánczoltak, rendszerint magukkal vittek egy egy komikust is, a ki csak pantomikailag utánozta a figurákat, kaczagásra fakasztván ez által a körülállókat és nézőket. Ezt a *kaluserék mutatjának* (*mutul căluserilor*) nevezték.

Frink T.

ROMÁN KÖZMONDÁSOK.

A kutyát az ut, az ostobát a mások gondja véniti meg.

*

A kutyát is kényeztetni kell, ha azt kívánod, hogy a farkát csóválja.

*

A mely lyukon kifér a kecske, kifér azon a gidója is.

*

Jaj a lábadnak ha a fejed üres.

*

Ha nagy a házad, mint idegent, inkább baglyat végy magadhoz lakótársul.

*

Nem mindig az nyelv, a ki száját tát.

*

Minden bolond tud szerezni, de nem mindenik tudja a szerzeményt megőrizni.

C. Hıntescu.